

Rondblik

Vroomheid - waar hebben we het over

J. Veenstra

Op verzoek van de redactie schrijf ik in een paar afleveringen een bezinning op het thema ‘vroomheid’. We hebben direct al een probleem. Wat is vroomheid? Dit lijkt wel een Pilatus-vraag. ‘Wat is waarheid,’ zei de stadhouder. En hij bedoelde: daarop geeft elke filosoof weer een ander antwoord. Is dat ook zo met vroomheid? Kan elke theoloog haar op een eigen manier invullen en het tegelijk bij het rechte eind hebben?

Wees gerust: we gaan het niet hebben over filosofen en theologen. Een enkele keer zetten we de deur even voor hen op een kier, maar we willen geen rookgordijn van geleerdheid. We kijken vooral naar gewone mensen in hun dagelijks leven.

Is vroomheid niet een hopeloos ouderwets begrip? Wat moet je daarmee in een tijd waarin iedereen mag geloven op zijn eigen manier? Waarom zou een ander vromer zijn dan jij, als het vooral om eigen ideeën en gevoelens zou gaan? Het is de vraag of we elkaar nog wel verstaan, zelfs wanneer we dezelfde woorden gebruiken.

Er is ook een valkuil. We kennen de Farizeeër die zijn ego streefde met de stelligheid: hoe vroom ben ik! Maar wij formuleren de vraag anders: hoe ben ik vroom? Of, beter gezegd: hoe *blijf* ik vroom?

Dat ik toch vroom mag blijven...

Vroomheid. Wat is dat toch voor een woord? Wat betekent het nu precies, en waar komt het vandaan? Het klinkt in ieder geval nogal ouderwets.

Het is inderdaad een woord dat afkomstig is uit het middeleeuws Nederlands. Het meest bekende lied waarin het voorkomt, is ongetwijfeld het Wilhelmus. In het zesde couplet, dat christenen er graag bij zingen als er een nationale feestdag is.

‘Mijn schild ende betrouwen
zijt Gij, o God mijn Heer.
Op U zo wil ik bouwen,
verlaat mij nimmermeer.
*Dat ik toch vroom mag blijven,
uw dienaar t’ aller stond,*
de tirannie verdrijven
die mij mijn hart doorwondt.’

Je denkt misschien, dat Willem van Oranje in deze versregel bidt dat hij het geloof mag behouden. Dat komt vast door de zin die erop volgt: uw dienaar t’ aller stond. Toch heeft ‘vroom’ hier een andere inhoud.

Woorden zijn geen wiskundesommen. Woorden hebben een gevoelswaarde, die kan wisselen met de context waarin ze staan. Je kunt zeggen: het woord ‘vroom’ heeft hier de kleur van *moed, standvastigheid, volharding*. Kijk maar eens naar de laatste twee regels van het couplet: het gaat hier over het bestrijden en verdrijven van de tirannie. De protestanten in ons land hebben in die tijd verschrikkelijk te lijden onder de terreur van Alva.

Tegelijk valt nog iets anders op aan vroomheid. Het woord ademt ook een sfeer van *oprechtheid*. Er is geen sprake van een samenzwering tegen ‘de koning van Spanje’. De

prins hanteert geen verborgen agenda. Hij is niet dubbelhartig. Hij heeft geen bijbedoelingen. In onze tijd zouden we hem 'integer' genoemd hebben.

Er is nog een geuzenlied uit die tijd, dat hetzelfde laat zien. Bergen op Zoom werd belegerd door de Spanjaarden. Van dat beleg kennen we het lied: 'Berg op Zoom / houd u vroom / stut de Spaanse scharen...' Ook hier zie je vroomheid weer in de betekenis van 'moedig volhouden'. Tegelijk zit er ook hier een oproep in tot oprechtheid: denk erom dat je het niet op een akkoordje gooit met je vijand!

Als je zo naar vroomheid kijkt, kun je best begrijpen dat men het woord ook begon te gebruiken voor de relatie met God.

Als geloof geen geloof meer is

In de jaren 1500/1600 is 'vroom' nog zo'n werelds woord, dat de bijbelvertalers er niet veel mee kunnen. De Statenvertaling, die in die tijd ontstaat, laat dat goed zien. Het valt bijvoorbeeld op in de geschiedenis van Jozef. Om zijn broers op de proef te stellen, beschuldigt Jozef hen van spionage. Maar dat wijzen de broers verontwaardigd van de hand. 'Wij zijn vroom,' zeggen ze tegen Jozef, 'wij zijn geen verspieders.' Ze bedoelen: we zijn eerlijke lui, we hebben geen bijbedoelingen. Je ziet dat de bijbelvertalers het woord vroomheid hanteren in de betekenis van oprechtheid.

Vroomheid is op dat moment blijkbaar nog niet zo'n geschikt woord om ermee aan te geven dat iemand ernst maakt met zijn geloof. Job wordt in de Statenvertaling wel gekarakteriseerd als vroom, maar ook dan ligt de betekenis nog dicht bij: oprecht zijn.

Pas later ontstaat behoefte aan een woord dat moet aangeven wat geloof eigenlijk inhoudt. De vraag doet zich voor: wat is geloof nou precies, wat werkt dat uit in iemands leven? En dat is toch wel triest. Het zou genoeg moeten zijn, dat men van je weet dat je een gelovige bent. Blijkbaar zijn er altijd mensen geweest die in geloofszaken maar wat aanrommelen. Of de godsdienst gebruiken om er zelf beter van te worden. Als geloof geen geloof meer is, ja - dan krijg je behoefte aan een woord dat wél helder aangeeft wat je bedoelt.

We weten dat het in de geschiedenis inderdaad zo gegaan is. Na de grote Reformatie onder Luther en Calvijn worden de gereformeerde kerken in ons land de volkskerk. Wil je meetellen in de samenleving, ben je uit op een overheidsbaantje: dan moet je lid zijn van deze kerk. Zo iets heeft natuurlijk allerlei kwalijke gevolgen. Het is dan al gauw de vraag of je een gelovige bent omdat je oprecht van de Here houdt, of omdat het je aanzien geeft en voordeel oplevert.

Geen wonder dat er in die tijd protestbewegingen op gang komen tegen dit oppervlakkig christendom. Je ziet grote bewegingen ontstaan, zoals de Nadere Reformatie en het Reveil. Maar ook in klein verband zoeken mensen naar de echte geloofsbeleving. Ze komen bij elkaar in 'gezelschappen' om elkaar te stichten. In die situatie komt dan dat kostbare woord *vroomheid* in zwang om er *oprecht geloof* mee aan te duiden.

Er bestaan ook in die tijd al wel andere woorden die in dezelfde richting gaan, zoals godvruchtigheid en godvrezendheid. Maar in vruchten en vrezen voelt men blijkbaar toch nog te veel uiterlijkheid en afstandelijkheid. Het woord vroomheid, met zijn kleur van echtheid en oprechtheid, geeft weer aan waar het in het geloof om gaat. Vroomheid staat haaks op een uiterlijke en afstandelijke relatie met God. Zij zoekt juist het innerlijke en het nabije. Vroomheid heeft veel goeds gebracht, aan mensen in hun persoonlijke leven en ook aan de kerk. Maar zij kent ook haar valkuilen. Daar willen we nu samen naar kijken.

Misbruikt, maar te kostbaar om op te geven

Laten we eerst eens naar die negatieve kant kijken. Er zijn mensen die een rare smaak in de mond krijgen als het over vroomheid gaat. In hun beleving ligt er een verband met huichelachtigheid. Het woord ruikt naar zalvende preken, mooie praatjes, zelfingenomen mensen en een wereldvreemde manier van leven.

Nou, daar kennen we inderdaad wel voorbeelden van. Uit de Bijbel, maar vast ook wel uit onze eigen omgeving. Walgelijk, zulke mensen. De vrome Farizeeër: *ik* vast twee keer per week, *ik* geef tienden van alles.... De vrome schriftgeleerden, die op heterdaad een stel betrappen op overspel en alleen met de vrouw bij de Here Jezus komen. Recht in de leer, maar zonder zelfkennis en zonder bewogenheid.

Een dominee die volle kerken trekt, meeslepend kan bidden, op ontroerende manier het avondmaal bedient - en er intussen jarenlang een geheime relatie op nahoudt. Een bijzonder godsdienstig dorp: zondags massaal naar de kerk en tegelijk in het weekend een dubieus uitgaansleven. Geestelijken, jeugdleiders en christelijke therapeuten die hun positie misbruiken en de kwalijke praktijk toedekken met bijbelteksten.

Laten we maar stoppen met het geven van voorbeelden. Wie is nog nooit eens afgeknapt op dit soort christenen in zijn directe omgeving? Het maakt vroomheid verdacht, mensen worden er huiverig voor. Je kunt de ontwaarding van vroomheid vergelijken met wat er is gebeurd met andere waarden. Als voorbeeld nemen we kuisheid.

Kuisheid houdt in dat je je eer hooghoudt, dat je niet te kijk en te koop bent voor mannen van allerlei slag, dat je niet uitdaagt maar respect afdwingt, dat je jezelf niet verlaagt door schuttingtaal en schuine praat.

Maar ook dit woord en de betekenis ervan hebben flink geleden. Kuisheid is misbruikt in de dubbele moraal waarin mannen van alles mogen wat in vrouwen wordt veroordeeld. Niet alleen vroeger, in de Victoriaanse tijd. Maar ook vandaag nog in eigentijdse allochtone culturen. Kuisheid kwam in een verdachte hoek te staan door met de mond strenge zeden te belijden, maar intussen de kat in het donker te knijpen. Nu doen mensen lacherig als het om kuisheid gaat. De mode is zelden zo erotisch geweest en de reclame nog nooit zo schaamteloos. Wat lectuur en tv uitbraken aan vunzigheid, is onbeschrijfelijk. Zelfs van de prostitutie hebben we een legale bedrijfstak gemaakt. Wie kijkt naar de verwildering en uitbuiting op seksueel gebied, beseft wat een kostbaar goed je kwijtraakt als kuisheid niet meer behoort tot de waarden van de samenleving.

Zo kun je je ook afvragen wat er van de kerk overblijft als er geen vroomheid meer is. En hoe je eigen geestelijk leven verpietert als je er geen vroomheid meer in vindt. Hoe vroomheid in allerlei situaties ook misbruikt mag zijn, zij is te kostbaar om op te geven.

Kritiek die terecht is

Christenen kunnen er een les uit trekken, wanneer wenkbrauwen worden gefronst als het woord vroomheid valt. Als geloof door zijn oppervlakkigheid of huichelachtigheid geen respect meer afdwingt, heeft het voor de buitenstaander zijn aantrekkelijkheid verloren. Dan wekt vroomheid weerszin en spotlust op, en wordt zij een dankbaar onderwerp voor cabaretiers en columnisten.

Een treffend voorbeeld van vroomheid die de buitenstaander tot vloeken brengt, vinden we in het leven van koning David. We kennen David als een bijzonder vroom man. Daarvan getuigen zijn psalmen. Dat zie je aan zijn houding tegenover Saul, en aan de manier waarop hij de ark Jeruzalem binnenbrengt. Maar overtuigend is vooral hoe God hem beoordeelt: hij is de man naar Gods hart.

Hier hebben we dan meteen een eerste voorbeeld, dat een vroom mens niet hetzelfde is als een zondeloos mens. David struikelt verschillende keren in zijn leven. Eén keer valt hij zelfs heel diep. Als de profeet Natan dan voor hem staat en hem bestraft om zijn moord en zijn overspel,

volgt er een opmerkelijke uitspraak. Natan verwijt de koning dat hij door zijn daad de vijanden van de HERE tot lasteren heeft gebracht. Zo was dat toen, en zo gaat dat nog altijd. Een christen die tot onchristelijke daden komt, maakt niet alleen zichzelf tot een voorwerp van spot. Een veel erger gevolg is, dat de naam van God eronder lijdt.

Haat die te verwachten is

Tegelijk zit er aan de spot en de haat van de wereld een andere kant. Een kant waarvoor we ons *niet* behoeven te schamen. Een kant die juist bevestigt, dat mijn vroomheid uit God is en niet uit de mensen. Het is de Here Jezus zelf, die daar onze aandacht voor vraagt.

De Heiland zelf heeft in alle opzichten volmaakt de wil volbracht van zijn Vader in de hemel. In Hem is geen onrecht gevonden. Nooit was iemand in het geloof oprechter, moediger, opener. Nooit heeft iemand dichter bij de Vader geleefd dan Hij. Niemand bleef in verzoeken ooit zo overeind als Hij. Nooit stelde iemand ongelooft en huichelarij zo in het licht als Hij het deed. Dat leverde Hem dodelijke haat op.

De Here Jezus zegt, dat wij diezelfde haat kunnen verwachten als wij een vroom hart hebben en ons daar niet voor schamen. Alleen al door de manier waarop wij in het leven staan, kunnen mensen zich veroordeeld voelen en tot felle reacties komen. Verschillende keren staat de Here Jezus daar nadrukkelijk bij stil. Het zijn de bekende woorden: Verblijdt u wanneer de mensen liegend allerlei kwaad van u spreken om Mijnentwil, want groot is uw loon in de hemelen. / Gij zult door allen gehaat worden om mijn Naam, maar wie volhardt tot het einde, die zal behouden worden. / Een discipel staat niet boven zijn meester of een slaaf boven zijn heer...

Als jouw vroomheid bespottelijk wordt gemaakt, kan dat een reden zijn om je te schamen. Je kunt het ernaar gemaakt hebben. Maar vergeet nooit dat de haat van buitenaf evengoed een reden kan zijn om blij van te worden. Het kan een bewijs zijn dat je deelt in het lijden van je Heiland.

Spot kan je ook treffen van binnenuit. Wie de Here Jezus wil volgen in een oprecht geloofsleven, vindt soms familieleden en broeders en zusters tegenover zich. Hatelijk en kwetsend. Want vroomheid heeft altijd weerstand opgewekt, ook *binnen* de kerk. Hoe zeer dit kan doen, juist als het komt van eigen mensen, laat zich moeilijk beschrijven.

Tegelijk kan ook binnen de kerk de afkeer van een bepaald soort vroomheid terecht zijn. Voor mensen die dicht bij de Here willen leven, ligt het gevaar van zelfverheffing altijd op de loer. De grens tussen oprechtheid en berekening blijkt soms heel dun te zijn. Eigen belangen, eigen voorkeuren en eigen denkkaders kunnen zomaar verward worden met Gods wil, en een onbegrepen vroomheid tot gevolg hebben.

Eigen verantwoordelijkheid

Vroomheid is niet mijn verdienste. Mijn geloof is niet de vrucht van een vrije keus van mijzelf. De Heilige Geest bewerkt het in mijn hart. God zegt dat Hij zijn kinderen al kent van voor de grondlegging van de wereld. Hun dagen stonden al in zijn boek geschreven, toen nog niet één daarvan bestond. Het initiatief ligt altijd bij de Here God. Achter dikdoenerij over eigen geloofskeuzen zit een onbijbelse en ongeestelijke houding. God is er altijd eerst. Hij kiest de zijnen uit, Hij roept die allen. Langs ontelbare en vaak onvoorstelbare wegen brengt God de zijnen thuis.

Tegelijk laat de Bijbel de verantwoordelijkheid van de mens altijd intact. God spreekt de mens aan op de keuzen die hij maakt en roept hem daarvoor ter verantwoording. Trouwens, niet alleen God doet dit. Wij mensen doen dat ook, en dan vinden we het ineens veel minder vreemd. Een samenleving gaat te gronde, als je mensen niet meer verantwoordelijk kunt

houden voor wat ze doen. Een rechtstaat kan niet bestaan zonder uit te gaan van de verantwoordelijkheid van de mens. Daarin gaan wij heel ver.

Van mensen met suïcidale neigingen vraagt men in de hulpverlening soms hun handtekening onder een verklaring, waarin zij de verantwoordelijkheid voor hun eigen veiligheid op zich nemen. Het viel mij ook op in het antwoord van een ongelovige psychiater. In de pastorale zorg voor een gezin was dat namelijk ook een vraag: in hoeverre kun je iemand zijn daden aanrekenen als er sprake is van een psychische problematiek? Moeder en de kinderen hadden bijzonder te lijden gehad onder het gedrag van de vader die met tussenpozen was opgenomen in de kliniek. Op onze vraag of deze broeder verantwoordelijk gehouden kon worden voor zijn gedrag, antwoordde de arts: 'Uiteraard moet je rekening houden met omstandigheden. Maar wij houden een mens altijd verantwoordelijk. Dat hoort bij zijn waardigheid als mens.' Dat is de spijker op z'n kop!

Kies dan vandaag nog...

Je bent geschapen naar Gods beeld. Het onderscheidt je van de dieren en het kenmerkt je als mens, dat je verantwoordelijk bent voor wat je doet en nalaat, waar je voor kiest en wat je afwijst. Ook als het gaat om wat je doet met je geloof. Lees dit maar eens na in Ezechiël 18. Automatisch behouden worden is in het Evangelie niet te vinden. Je komt dit wel tegen in een soort Amerikaans religieus gevoel. Op sloffen naar de hemel. *God bless America*, en doodgaan is in het volksgeloof zo'n beetje gelijk aan naar de hemel gaan. In hoeveel films, advertenties en boeken kom je dat niet tegen. Zelfs honden gaan in kinderfilms naar de hondenhemel. Zo is de klemmende oproep tot geloof en bekering uit het Evangelie weggeredeneerd.

Indringend is de vraag die Jozua voorlegt aan Gods volk, aan hen die in het verbond geboren zijn: 'Kies dan vandaag nog wie je dienen wilt!' Je hoort hetzelfde in wat Paulus de verstokte heidenen in Athene toeroept vanaf de Areopagus: 'Nu is het de tijd, komt tot bekering!' De Here dienen met een oprecht hart, in volledige overgave. Niemand ontkomt aan de keuze hiervoor of hiertegen. De eeuwen door hebben mensen deze keuze gemaakt. In allerlei culturen en omstandigheden. Dwars tegen de stroom van de tijdgeest in kozen ze voor toewijding aan God. Soms gleden ze uit, soms gleden ze weg, soms gingen ze in een vreemd soort vroomheid ten onder. Maar hoe vaak ook zie je hun geloof schitteren als een ster in een verduisterd kerkelijk leven.

Over die keuzen willen we het nog hebben. In de geschiedenis zien we de meest wonderlijke gestalten van vroomheid opdoemen.

De heer J. Veenstra is directeur van de gereformeerde basisschool te Emmen.